

Романюк Богдан Васильович –

Керівник Міжвідомчого НДЦ з проблем боротьби з організованою злочинністю при РНБО України, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, заслужений юрист України

Безпека держави вимагає ефективніших заходів боротьби з організованою злочинністю і корупцією

У статті розглядаються питання поглибленого впливу організованої злочинності та корупції на політичні й соціально-економічні сфери життєдіяльності суспільства та застосування креативних заходів для підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів у боротьбі з цими небезпечними явищами.

На сучасному етапі розвитку суспільних відносин повстали складні й масштабні завдання щодо удосконалення діяльності спеціальних підрозділів, інших структур органів дізнання та слідчого апарату у розкритті і розслідуванні злочинів з метою підвищення ефективності їх діяльності у боротьбі з організованою злочинністю та корупцією, неконтрольований рівень яких несе загрозу національній безпеці України.

Але організована злочинність і корупція добре укорінені у суспільстві, є елементами системи суспільних відносин і стали частиною його буття. Ці види злочинності є системними явищами, формою існування ряду нових суспільних відносин, що базуються в основному на викривленій ідеї капіталістичного ринку і недолугих трансформаційних процесах їх перебудови. А тому вирішення питання протидії цим негативним явищам потребує комплексного підходу.

Незважаючи на ніби велике багатоголосся про наявні недоліки у суспільстві та реформаторські шляхи розвитку незалежної Української держави і навіть наявність значної кількості програм, законопроектів та інших пропозицій, зміни на краще відбуваються повільно. А все тому, "... що справжній порядок в країні не потрібен майже нікому, крім самого народу України" [1].

Враховуючи, що організована злочинність та корупція є небезпечними суспільними явищами, вони постійно викликають увагу науковців [2].

Метою нашого дослідження є ширший аналіз причин, що породили такий стан організованої злочинності та корупції у суспільстві, намагання дати відповідь, як говорили стародавні юристи, на питання: "Cui prodest?" – кому це вигідно? і вироблення на цій основі нових заходів протидії.

Україна, ставши незалежною, проголосила побудову нового демократичного суспільства зі всіма свободами дій, у тому числі й у сфері економічних та інших відносин. Були зламані або підірвані старі державні інститути влади, суттєвих змін зазнав кадровий склад державних установ. До керівництва державними інституціями прийшло багато нових людей, у яких переважно не було ніякого політичного чи керівного досвіду роботи, твердих моральних устоїв, окрім бажання будь-що зламати старе і побудувати невідоме нове. При проголошеній свободі дій відбулися майже не керовані процеси у розвитку державного управління, що породило хаотичні процеси в економіці, фінансовій та соціальних сферах. Почався спад виробництва, з'явився дефіцит обігових коштів у державі і т. ін. При такій

некерованості у суспільстві одночасно почалася й хаотична приватизація, яку згодом у народі назвали “прихвати́зація” та інші шахрайські акції первинного накопичення капіталу. Останнім часом почався уже процес перерозподілу багатств шляхом рейдерства і т. ін.

Незважаючи на це, не було зроблено глибокого комплексного дослідження причин такого становища і вироблення загальної національної програми побудови нового суспільства в Україні на базі розвалу соціалістичної системи господарювання, соціального і культурного розвитку у минулому. Пройгноровано навіть розробку механізму декриміналізації капіталів, напрацювання відомих економістів України з питань розвитку економіки нового суспільства [3]. Тому у більшості випадків й сьогодні побудова нової формації суспільства в Україні відбувається цим же способом, а також шляхом бездумного впровадження в практику, а часто навмисного, цілеспрямованого і спотвореного копіювання капіталістичних систем західних держав без врахування специфічної площадки їх застосування – посткомуністичного середовища та ідеології.

Як відомо, в основі капіталістичного способу розвитку суспільства лежить природне право людини володіти певним капіталом, розміри якого в силу її біопсихічних властивостей майже не піддаються саморегуляції. Другим важливим елементом капіталістичного способу виробництва є те, що ринкова економіка побудована не тільки на приватній власності, але й на вільній грі вільних суб’єктів ринку у вирішенні будь-яким доступним їм способом своїх економіко-господарських питань. Головним є лише мета – максимальний прибуток. Це лише однокбоке й примітивне сприйняття, але саме в такому ракурсі воно підігрівається частиною представників економічної науки. Дуже показовим є узагальнення подібних думок авторів ринкової економіки, здійснене М. Павлишенком, який пише, що ці дослідники вважають її “... найбільш ефективною, оскільки максимально використовує всі стимули до розвитку виробництва. І якщо комусь не пощастило у “вільній грі ринкових сил”, то винен у цьому сам невдаха. Такі ніби закони ринку, які не знають моралі і співчуття, – у конкурентній боротьбі перемагає той, хто сильніший, хитріший, підліший тощо. І все це, на жаль, сприймається за норму” [4]. Це є чиста політика лібералізму в економіці, яка критикується і на Заході як система класової нерівності й часто піддається публічному регулюванню. Тим більше, вона не сприймається нашим народом, який вийшов із соціалістичної системи, що проголошувала соціальну рівність. Недарма та політична еліта України, яка на ділі сповідує повний лібералізм, перед своїм електоратом виступає з оманливими соціальними лозунгами. Вважаємо, що ринкові механізми на сучасному етапі є добрими і ефективними стимуляторами розвитку економіки, але вони мають бути під публічним контролем, щоб прибуток і розміри приватної власності відповідали всім формам і вазі частки вкладеної праці кожного індивіда, а не лише невеликої купки сильних, без моралі і співчуття людей, які, використовуючи такі свої дані, стають власниками результатів суспільної праці. Це не стосується тих осіб, які у силу своїх фізичних, вікових та інших даних потребують соціальної допомоги. Отже, якщо говорити про лібералізм в економіці, то лише про суспільний лібералізм, що сповідує людські цінності та захищає соціальні проекти, але це тема окремого дослідження.

Для реалізації цих правил без моралі та етики потрібні виконавці. І вони знайшлися. Це нове покоління українців, які зростали і формувалися в названих нами специфічних умовах розбалансування політичних, економічних, соціальних та культурних відносин періоду так званої горбачовської перебудови у колишньому СРСР, його розвалу і побудови незалежної України як благородної мети багатьох поколінь людей. Проте, окрім загальної мети, не було і, на жаль, досі немає в нашої політичної еліти і у державі в цілому єдиного чіткого та узгодженого стратегічного плану національного відродження самостійної держави, форми і організації

майбутнього суспільства, культурної політики та ідеї об'єднання для цього всього народу України.

Відсутність останнього в основному підміняється ідеями приватної капіталістичної ідеології дикунського накопичення багатств, привілеїв тощо без будь-яких правил та суб'єктивними поглядами на правила розвитку країни певних кіл представників нового покоління українців, які нав'язують їх і всьому суспільству. “Це люди, котрі стали дорослими в середині 80-х років минулого століття і тоді ж усвідомили, що правила, за якими жили їхні батьки, перестали “працювати”. Аби як або й зовсім не здобувши освіти, ці люди стали уособленням нового “пострадянського успіху”, який із таким смаком культивувався впродовж 90-х років. Його девіз дуже простий – “бери те, що погано лежить”. Маючи природний розум, гіпертрофований цинізм і не маючи моральних принципів, “нові українці” швидко стали дуже багатими і, як наслідок, впливовими, оскільки в новій філософії, ними ж самими і створеній, гроші – впливовість. У середині 90-х років це покоління почало приходити до влади в Україні.... Україна вся була брендом, брендом їх успішної власності. Вони без великих витрат і досить легко відвоювали цю власність у попередніх поколінь...” [5].

Дуже показовим у цьому плані є егоїзм накопичення грошових капіталів у банківській системі, яка переважно виникла на позиках у різні та не завжди законні способи державних фінансових ресурсів і нині працює сама на себе, а не на економіку держави та добробут широких верств населення країни. Наприклад, за останні три роки активи банків виросли більш ніж у чотири рази і становлять більше 100 млрд. \$, а це у середньому 60 % на рік, що значно перевищує номінальні темпи росту економіки. Банки залучають великі суми дешевих зарубіжних кредитних ресурсів, а на вітчизняному ринку утримують високі кредитні ставки. Банківська система є великою монополізованою та політизованою структурою закритого типу і не передбачає прозорості та відкритої фінансової звітності, створення комітетів аудиторської перевірки і перевірки можливих результатів фінансових ризиків.

Навіть сфера науки стала їх брендом. Відбувається масове й не заслужене привласнення ними наукових ступенів та вчених звань. Володіючи великими коштами або адміністративними важелями, вони примусили працювати на себе науковців та членів спеціальних і експертних рад, які добре розуміють, що такі здобувачі престижних наукових титулів через службову зайнятість чи свій інтелектуальний потенціал не працюють над представленими науковими здобутками. Але бідні представники наукової сфери через певні причини змирилися з таким положенням, працюють на них і дають своє добро на титулування таких пошукувачів наукових знань. А все тому, що бідна людина від науки не завжди може бути вільною у своїх оцінках та діях. Це містить в собі небезпеку для держави і суспільства. Такі “науковці” незаконно отримують надбавки до заробітної плати й відповідні посади і довічні соціальні виплати від держави, що є чистою науковою корупцією. А талановиті, але бідні науковці вимушені масово покидати Україну. Сьогодні заробітна плата науковця прирівняна до двірника багатопверхового будинку. Це не могло не відобразитися на стані науки в Україні. За рахунок названого буму титулованості кількість науковців за роки незалежності зросла майже утричі, а кількість фактичних виконавців найвищої кваліфікації наукових та науково-технічних робіт скоротилася удвічі. В результаті – заморожені перспективні напрями досліджень, розвалюються наукові школи тощо. Наприклад, навіть НАН України за рівнем такого важливого показника для рівня науки, як цитування праць науковців з усіх дисциплін, посідає лише 677 місце у світі.

Цинізм вільних дій при накопиченні капіталів всупереч всякій моралі, гуманності в останній час проявляється навіть у відношенні природних та конституційних прав, життя і здоров'я людини. Сьогодні стрімко зростають

злочинні бізнесові обробки при торгівлі людьми і наркоторгівлі, що загрожує виживанню нації.

В Україні ще не створено демократичної системи державного управління, основу якої складає чітке розмежування функцій і повноважень гілок влади, поділ в їх структурах посад на політичні та професійні чиновницькі, інститут підбору, виховання та атестації кадрів. Кожна із гілок влади намагається посісти більш високий щабель, особливо у бік управлінської діяльності та переважного вирішення різними шляхами та способами питань, пов'язаних з розпорядженням державною власністю та фінансами тощо. Професіонали-управлінці повністю підконтрольні непрофесіоналам-політикам і служать їм вірно, а не народу, який наймає їх лише для чесного управління справами держави в його інтересах. Тому у нас приходять на посаду "... з надією отримати необмежені повноваження з метою контролю над грошовими потоками в галузі та просунення своїх людей" [6]. Законодавство України про політичні партії та вибори до представницьких органів за мажоритарною системою із закритими списками претендентів на депутатські мандати дозволило політико-олігархічним кланам направляти законодавчий процес в русло інтересів вищеназваних "нових українців".

Окрім цього, ми не можемо не враховувати свідомість і культуру нашого народу, які формувалися століттями на тлі трагічного підневільно імперського минулого. Ми досі намагаємося все ділити на "добро і зло", усі складнощі життя виправдовувати підступністю завойовників, ворогів, а то й цілих ворогів-держав. Ми не усвідомлюємо до кінця, що нині живемо у незалежній країні, де все залежить від нас самих. Тому й ділимо політичну еліту на добру і погану, голосуємо не за суть і реальні справи її представників, а за гарні й добрі для нашого сприйняття слова, оскільки вони вишукують і критикують ворогів, які ніби не дають нам гарно жити, працювати і т. д. Ми віримо, що хтось із добрих критиків виступить проти ворогів і очистить вмить наше суспільство від організованої злочинності і, особливо від корупціонерів, принесе заможне життя в Україну.

У свою чергу, патерналістична політика радянської влади знищила душі людей і повагу до самих себе, віру у власні сили, породила лише сподівання на добру владу і страх перед нею. Російська та радянська імперії для управління Україною досить жорстко сповідували принцип "розділяй і владарюй" в аспекті нав'язування ідеології протиставлення культури, звичаїв та устремлінь українського народу різних частин держави: сходу, заходу та півдня. Таким чином формувалися різні стилі національної свідомості та культури груп єдиного народу в різних регіонах для постійної ворожнечі та недовіри. Отже, процес побудови нової незалежної держави ускладнився не тільки політичними та економічними реформами. У нас не було необхідного досвіду побудови й управління державою, а ще вимагали й вимагають вирішення питання релігії, мови тощо.

Такий букет проблем, що навалилися одночасно, також підсилив песимістичні настрої у суспільстві. Постійні розчарування й безсилля людей породжують дію іншого закону – закону саморегуляції суспільства, а таким, на жаль, сьогодні виступає організована злочинність і корупція, які стають невід'ємними атрибутами суспільства, а олігархічно-злочинні клани заміняють неефективну державну машину і дію права. Недарма опитування громадян України показало, що кожний другий може миритися з корупцією. Отже, значна частина суспільства, розчарована неефективними діями влади, не довіряє судам, які мають стояти на захисті прав його членів і вирішує чи згодна вирішувати свої питання через участь у тій чи іншій мірі в діяльності організованих злочинних структур і підкуп державних слуг, що дає раціональний шлях і швидкий результат. А все тому, що представники державного апарату та й самі громадяни не усвідомлюють згубність такого шляху, не виховані в дусі педантичного виконання правових норм. Це не є нашим стилем життя як у розвинених країнах зі сталою демократією.

Свідомість народу і його культура є складними категоріями, зміна яких потребує значних зусиль та багато часу, що обліковується роками. Ніякі, навіть жорсткі репресивні заходи організаційного чи правового характеру, не принесуть бажаного результату у протидії організованій злочинності і корупції, якщо у носіїв свідомості та культури не виникне такого стану розуміння необхідності цих заходів, які би відповідали компромісним інтересам представників влади, бізнесу та всіх інших верств населення. Люди, що втратили віру і усвідомлюють своє безсилля, не є будівниками майбутнього.

Від законодавчого процесу в Україні відсторонені широкі версти населення як вузьким представництвом їх інтересів у законодавчих органах різних рівнів, про що уже сказано, так і відсутністю належної процедури проведення експертизи і обговорення у суспільстві та засобах масової інформації необхідності прийняття того чи іншого закону, норми тощо. У нас не прийнято пов'язувати закони з прізвищами конкретних авторів, щоб народ знав своїх героїв, широко висвітлювати позитивні чи негативні результати їх дії. Кому вигідне таке становище, також є зрозумілим.

Наведені об'єктивні та суб'єктивні чинники закономірно породили на сучасному етапі великі масштаби організованої злочинності і корупції в країні. Ми говоримо про великі реальні масштаби, враховуючи ту значну частину, яка в силу різних причин не виявляється і офіційно не обліковується. Показники виявленого не стосуються великих, ешелонованих і корумпованих організованих груп чи політичної корупції на верхніх щаблях влади. Такий розвиток криміногенної ситуації у державі прогнозувався науковцями нашого Центру ще у 90-х роках минулого століття, у подальшому давалися рекомендації щодо протидії цим негативним явищам [7], а також було підготовлено проект Закону про внесення суттєвих змін до Закону України "Про боротьбу з корупцією", який ще 1999 року був направлений Президентом України для розгляду до Парламенту. Для ознайомлення вітчизняних представників законодавчої та виконавчої гілки влади, юристів та інших фахівців з досвідом законодавчого вирішення проблеми – подолання корупції в ряді країн Європи, США, а також міжнародними актами з цього питання видано спеціальний збірник нормативних актів [8]. Але суттєвих заходів вжито не було, а проект Закону досі не розглянутий.

Проте, не можна не помітити, що олігархічні злочинні клани певною мірою все-таки усвідомлюють свою протиправність дій і супротив держави, а тому різними методами намагаються його подолати та надати своїм зазіханням на суспільні багатства, незаконному збагаченню комфортабельний зміст та ніби законний характер. Тому доступ і наступ на природні та рукотворні багатства держави і людей ведеться злочинно-олігархічним угрупованнями досить організовано різними шляхами.

1. Злочинно-корупційна "приватизація" владних політичних інститутів держави, зміна Основного та інших законів держави і заміна персональної відповідальності Президента країни за стан зовнішньої та внутрішньої безпеки держави, її соціально-економічного і культурного розвитку на розмиті колективну відповідальність інших державних органів. Створена ситуація дозволяє провідникам нової ідеології навіть на найвищих щаблях влади проводити заходи безконтрольного прикриття свого злочинно-споживацького стилю діяльності та по-хижацьки до грабувати залишки суспільного капіталу.

2. Нанесення потужного удару по правоохоронних та судових органах, які у такий важкий період перебудовних процесів мали б стояти на передньому краї боротьби з цим злом і охороняти права і свободи абсолютної більшості членів суспільства, яким по праву належать суспільні багатства держави.

Тому здебільшого при пошуку нібито шляхів протистояння цим явищам йде навмисне виставляння об'єктивних труднощів при вирішенні традиційних питань

удосконалення форми діяльності, структурної організації побудови правоохоронних органів і судів, їх відомчої підпорядкованості чи зациклення на бюрократично-технократичній лінії, яка пов'язується з недостатнім матеріально-технічним, фінансовим забезпеченням, недоліками застарілої організації діяльності, що наявне сьогодні у вітчизняній практиці. Зокрема, якщо говорити про недостатність у державному бюджеті коштів для належного фінансування правоохоронних органів, то саме ця проблема значною мірою вирішується правоохоронними органами при їх належному забезпеченні, а не навпаки. Це не алогічність дій, а у ряді випадків умисність різних заходів тих, кому сильна та ефективна правоохоронна система стає на заваді процесу збагачення й розв'язної поведінки у суспільстві. З іншого боку, пропонується, а точніше, можна сказати, нав'язується, умисно, забуваючи про ними же задекларовані вищесказані труднощі, створення якихось особливих органів розслідування, як дехто у нас пропонує не без надії їх очолити, адже таку корпоративну структуру легше контролювати і використовувати у боротьбі зі своїми політичними чи бізнесовими супротивниками. Таке дозволяли й дозволяють собі тільки країни з нерозвиненими демократіями або взагалі з деспотичними формами правління. Зазначене не гідне нашої держави, яка в останній період провела значні демократичні перетворення у суспільстві та йде шляхом побудови його за європейським зразком розвитку цивілізації. При такій постановці питання ми не можемо знайти аргументовану відповідь проєктантів, чому особливими справами нині ефективно не займаються спецпідрозділи центральних апаратів МВС і СБ України. Якщо є недоліки, то потрібно дивитися в корінь, а не створювати формений антураж. Визначальним є сутність системи, а не навпаки. Зміна сутності системного тягне певні зміни й форми. Іншим словом ніж фарисейство не можна назвати той факт, що в усіх спеціальних законах про різні правоохоронні органи і суди у перші роки незалежності політики-депутати записали, що вони є деполітизовані, а фактично нині на посади їх перших керівників призначаються представники політичних партій, що само по собі не є поганим. Але вони всупереч світовим стандартам і навіть чинному українському законодавству діють з необмеженими фактичними повноваженнями і, що головне, умішуються в кадрову, професійно-оперативну та адміністративно-процесуальну діяльність і часто в угоду політичній партії, яку вони представляють. Постійна зміна цих політиків і їх перманентна пертурбація та звільнення керівників-професіоналів і бездумне скорочення кадрів, незрозумілі структурні перебудови у міру своєї компетентності тощо призвели до відтоку чесних, професійних кадрів і молодих амбітних працівників правоохоронних і судових органів, зниження ефективності їх діяльності, а тепер самі же нав'язують думку суспільству, що там працюють корупціонери і вони у всьому винуваті. Іншого і не могло бути. Значить, потрібно й далі їх реформувати, але мається на увазі за своєю подібністю, про що уже замовчується.

Інші, ніби логічні дії із запозичення ряду зарубіжних правових інститутів, а насправді алогічні й умисні, оскільки є спеціально вибірковими для вигідного послаблення правової системи держави. Лише декілька прикладів. Декілька років тому в такий спосіб у кримінально-процесуальному праві введено новий вид запобіжного заходу – заставу. Добре відомо, хто сьогодні в Україні може скористатися правом внести як заставу значні грошові чи матеріальні цінності, щоб на час досудового розслідування чи судового розгляду перебувати на волі, та що це дає особам, які притягуються до кримінальної відповідальності. За прикладами далеко ходити не потрібно, достатньо за період її дії повідомлень лише засобів масової інформації, хто таким чином “відкупився”. А що цей новий запобіжний захід дав абсолютній більшості громадян? Нічого. Інший приклад. Розширення сфери дії функції правосуддя на досудовій стадії – це, безумовно, добре. Але маскарад досить скоро закінчився і було оголено справжній задум “бідних пересічних громадян” тим фактом, що спеціально внесено зміни до законодавства, які надали право суду

відмінити постанови органів розслідування і прокурорів про порушення кримінальної справи. Законодавець так квапився із внесенням змін до чинного кримінально-процесуального законодавства, що забув навіть про три прості речі, про інші й годі говорити. *Перше.* У демократичних країнах Заходу, до яких звертаються ці виконавці за запозиченнями, як правило не існує такої стадії процесу як порушення кримінальної справи і поліція проводить зразу відповідні дії за заявами чи повідомленнями про злочин. *Друге.* За загальними положеннями кримінально-процесуального законодавства, які стосується судового розгляду (гл. 24 КПК) передбачено, що рішення суду базуються лише на доказах. На стадії порушення кримінального провадження є лише достатні дані, які вказують знову ж таки тільки на ознаки злочину. Отже, мова не йде і не може йти про докази як фактичні дані про те, чи має місце подія злочину, склад злочину в діяннях певної особи. Порушивши кримінальне провадження орган дізнання чи слідчий тільки починають перевірку винуватості чи не винуватості цієї особи. То, чим керувався законодавець при введенні такої новели і чим повинен керуватися суд приймаючи категоричне рішення про можливе зупинення провадження слідчих дій, а, відтак, і безпідставність порушення кримінального провадження, які мають виконуватися навіть при оскарженні до апеляційного суду? Аж ніяк не інтересами потерпілої особи і суспільства. Добре відомо, чого варта втрата оперативності у проведенні оперативно-слідчих дій на цій стадії та етапі провадження розслідування. Ми уже не говоримо про те, на якій підставі суд забороняє суб'єкту розслідування виконувати його державні функції. Це добре узаконена технологія уникнення відповідальності певних і не простих осіб, і вона уже діє саме у цьому напрямку. Ось деякі дані. За 11 місяців 2007 року судами скасовано більше 600 постанов слідчих про порушення кримінальних справ, із яких приблизно 80 % становлять справи про господарські та посадові злочини. Якщо так, то чому, наприклад, такі законодавці та правдолюбів досі оперативно не спрацювали і не внесли зміни до процесуального законодавства, щоб лише суд приймав остаточне рішення про відсторонення обвинуваченого від посади (ст. 147 КПК). Конституція України проголошує право на працю і можливість її вільно обирати. Далі мова йде про те, що громадянам гарантується захист від незаконного звільнення (ст. 43). Нині, щоб відсторонити обвинуваченого від посади, достатньо одного рішенням слідчого і прокурора. Чому досі хоча би не прописано процедуру оскарження рішення цих суб'єктів як це має місце у питанні перевірки судом правомірності порушення кримінальної справи. На стадії порушення справи орган дізнання чи слідчий лише починають провадження та збір доказів і самостійно не можуть вжити заходів, які би кардинально змінювали статус особи і суттєво обмежували її у правах. У даному випадку суттєво змінюється статус особи, вона стає обвинуваченою. Але, з іншої сторони, суд уже може повністю оцінювати не тільки матеріали справи, а й докази і його рішення буде цілком обґрунтованим. Відповідаємо. У цьому не так зацікавлені. На цій стадії набагато складніше вирішувати питання можливого уникнення кримінальної відповідальності, оперативного знищення доказів, документів, умовляння свідків тощо. Пред'явлення обвинувачення відбувається, коли зібрано достатньо доказів вини конкретної особи. *Третє.* Ніхто не повинен всупереч конституційному праву громадян забороняти оскарження будь-яких неправомірних рішень представників державної влади, але для цього має бути відповідний порядок, щоб уберегти від зловживань й негативних наслідків. А страждають у кінцевому результаті знову пересічні громадяни країни. Сьогодні йде постійний наступ на таємницю слідства. Знову відомо, для чого це робиться. Хочемо сказати, що в тих країнах, на які люблять посилалися, також не існує інституту ознайомлення з матеріалами слідства навіть після його завершення і передачі справи прокурору. Наприклад, в Японії прокурор має право деякі матеріали навіть не залучати до справи, а використовувати тільки для обвинувачення у суді.

Все це робиться для чергового обману суспільства, показної компанії “вболівання” за його інтереси, а насправді діється за відомим принципом змінити все, щоб нічого не змінилося. Безумовно, це повністю влаштовує нині фактичних, але не офіційних господарів всіх багатств нашої землі – українського народу, право якого на це визначено Основним законом держави (ст.ст. 13–14, 41–43). Але справу зроблено і ці важливі інституції держави не є надійними і безкомпромісними захисниками прав і свобод переважної більшості законослухняних громадян держави.

3. Нав’язування масі пересічних людей через приватизовані засоби масової інформації тощо нової ідеології і оманливих можливостей ніби кожного індивіда нового суспільства (навмисне запровадження нездійснених заходів доступу громадян до суспільних фондів споживання і т. ін.), щоб хоча би на період їх пограбувань приспати свідомість широкого загалу громадян. Варто згадати хоча би примарні запровадження майнових та земельних сертифікатів.

Отже, ці негативні соціальні явища стали вже хворобою суспільства, яка вразила політику, державні органи влади, економіку, фінанси, соціальну та культурну сфери і вкрай негативно впливає на демократичний розвиток держави, що є уже загрозою її національній безпеці. Лікувати цю недугу не можливо без пізнання її суті, глибоких причин виникнення та протікання, а також не можна вилікувати простими лозунгами чи закликами на кшталт “бандитам – тюрми”. Для консервації її подальшого успішного протікання злочинними кланами задіяні усі важливі важелі впливу, чого не можна не враховувати. Організована злочинність і корупція сьогодні все більш професіоналізуються та політизуються, олігархічно-злочинні клани, володіючи матеріальними та фінансовими ресурсами, переманюють на свою сторону для обслуговування їх інтересів професійні кадри, у тому числі правоохоронних органів, створили для забезпечення своєї діяльності специфічну систему влади, а тому країна знаходиться на такому етапі розвитку, який вимагає неординарних і дієвих підходів у протидії. А для цього вимагаються найбільш суттєві політико-вольові, організаційні та правові заходи. Добре відомо, що будь-які заходи, навіть дуже прогресивні, повинні мати професійних виконавців та достатнє матеріально-фінансове забезпечення і переважно за рахунок державних бюджетних ресурсів. Але добре відома інша закономірність, що належні бюджетні ресурси формуються в умовах безпеки, правопорядку і стабільності в державі та прогресивного розвитку економіки, яка одночасно забезпечує роботою та створює добробут переважної частини населення. Забезпечення таких умов покладено на державні органи, ефективність діяльності яких прямо залежить від практичного досвіду, професіоналізму тощо кадрів, а останні, у свою чергу, значною мірою залежать від оплати їх праці та матеріально-технічного забезпечення, що здійснюється за рахунок бюджету держави, який в основному для цього й призначений. Зворотні процеси видатків бюджету з певною політичною тощо метою для населення та навіть за рахунок скорочення видатків переважно управлінських категорій бюджетників та воєнізованих структур – станового хребта держави, гарантії її безпеки і правопорядку, як це має місце у нашій державі, законсервовує бідність як населення, так і державних кадрів, послаблює ефективність діяльності державних інституцій. Провідникам будівництва держави з ринковою економікою і “новим українцям” слід добре запам’ятати, що у нас відбулися не тільки зміни права власності, але й значні кореляції у суспільних відносинах. Якщо раніше при соціалізмі кожен громадянин був найманим працівником у державі і діяла відносна соціальна рівність, то сьогодні, принаймні, існує три категорії громадян: приватні власники; наймані працівники та державні службовці всіх категорій, якими комплектується державна машина, що управляє та захищає державне утворення та його творців – народ. Остання категорія громадян, особливо військовики та атестовані працівники правоохоронних органів, працюють в дуже режимних умовах, багато з

ненормованим робочим часом, часто з ризиком для життя й здоров'я, великою відповідальністю і значними обмеженнями в житті й поведінці, не мають права займатися підприємницькою діяльністю і у переважній більшості не володіють достатніми капіталами, які забезпечували би їм повний соціальний захист. Недостатньо захищеним працівникам правоохоронних органів важко протистояти ситим та забезпеченим злочинцям. Тому вони потребують достатнього і повного соціального захисту за рахунок бюджетних ресурсів держави як у період служби, так і на пенсії. Це є конституційним обов'язком держави (ч. 5 ст. 17). Сьогодні професійні кадри управлінців і правоохоронців вимушені найматися на службу до приватних господарів, свої знання, досвід та інформацію державної ваги передавати їм і дуже часто не в інтересах держави та суспільства, а в інтересах злочинних організованих структур і т. ін. Це стало уже масовим явищем, а особливо в періоди непродуманих рішень державних органів щодо подальшого урізання і без того не адекватних державних винагород за їх службу. Не є винятками й факти переходу зразу, або через невеликий проміжок часу на службу до нових структур курсантів учбових закладів силових структур, затрати на навчання яких несе держава. Від такої політики держава несе фінансові збитки, які у декілька разів перевищують необхідні фінансові затрати для належного забезпечення цих категорій службових людей. А як оцінити моральне зубожіння та викривлення свідомості? На державній службі залишаються лише сильні особистості, але переважно зі своїми економічними інтересами і далеко не професійні кадри. Потужна державна машина може бути лише за рахунок професійних, порядних і високоморальних працівників з їх високим матеріально-фінансовим забезпеченням, як це має місце в усіх розвинутих країнах. Сьогодні наша держава в силу названих причин створює лише "пільгові" умови для свободи дій і прирощення багатств багатими. За таких умов вони діють не тільки всупереч всяким моральним нормам, а й, не зустрічаючи належного контролю, особливо правоохоронних органів, беруть все те, "що погано лежить", проводять рейдерський перерозподіл власності, фінансують замовні вбивства, не охоче, а то й взагалі не діляться своїми прибутками з державою, які мають формувати її бюджет. Лобіюють неприйняття законів щодо прогресивних податків на майно, нерухомість, у тому числі за категорійністю та місцем знаходження. Таким чином, назване свідчить про те, кому це вигідно. Але не слід забувати цим представникам, що слабка державна машина – це загроза її безпеці не тільки зі сторони внутрішніх чинників, а й зовнішніх. В останньому небажаному варіанті набуті ними капітали можуть перейти до громадян іншої держави (держав).

З урахуванням сказаного пропонуємо ряд таких основних заходів.

1. У новій редакції Конституції України, яка повинна бути схвалена на референдумі чи на засіданні (з'їзді) спеціально вибраних народних представників, має бути чітко прописано і збалансовано функції, основні завдання та повноваження органів усіх гілок державної влади та місцевого самоврядування, щоб уникнути паралелізму в їх діяльності, створити ефективну систему противаг у їх формуванні та взаємодії; введено інститут четвертої – контрольної гілки влади, до якої належатимуть Рахункова палата України, Прокуратура України, та передбачена нова інституція – Контрольна палата України (проектна назва); ліквідовано повну недоторканність народних депутатів України та суддів (передбачити лише у спеціальних законах вузьку недоторканність цих та інших депутатів, суддів, прокурорів та інших осіб, що стосується їх безпосередньої діяльності); визначено умови, прості, але ефективні спеціальні процедури, у тому числі громадського обговорення прийняття нових, перегляду та внесення змін не тільки до Основного Закону держави, але й інших чи до інших законодавчих актів загальнодержавного значення, щоб вони не тільки не скасовували, не звужували змісту та обсягу існуючих прав і свобод, не захищали інтереси вузького кола зацікавлених осіб, а й не

погіршували параметрів їх дії, політичного, економічного, криміногенного стану тощо.

2. Підготувати та прийняти Національну комплексну програму еволюційної трансформації суспільства та стратегії розвитку суспільно-політичного, економічного, фінансового, соціального, культурного та духовного життя України з чітко визначеними основними пріоритетами, принципами, засобами її виконання, кінцевими результатами та метою розбудови держави. Програма економічних перетворень має поєднувати розвиток ринку із зростанням активних творчих зусиль широких верств населення, державним регулюванням стратегічних напрямів розвитку, соціально-економічних процесів та базуватися в основному на власних силах та інвестиціях держави і громадян. А для цього мають бути створені центральний та місцевий органи організації і контролю виконання програмних завдань. Вона має бути розглянута та схвалена вищим законодавчим органом держави.

На базі цієї комплексної державної програми мають бути вибудовані перспективні галузеві програми тактичних дій її виконання за напрямками діяльності органів виконавчої влади, у тому числі у боротьбі з організованою злочинністю та корупцією, які можуть видозмінюватися в залежності від обставин та досягнутих результатів.

Така програма майбутнього – це пошук не тільки цілісності й стабільності суспільства, а й пошук нового соціального порядку. Проектування майбутнього – це перетворення нинішньої трансформаційної розбалансованості у перехідний період і невизначеності у стрійну і стійку визначеність руху і мети. Це не меншою мірою стосується душевного стану та свідомості людей. Людина, яка потрапляє у таке середовище і втрачає надію, перестає бути будівничим майбутнього. Тому в програмі мають бути віднайдені і напрями спільної загальнонаціональної діяльності – об'єднання національної спільної свідомості народу України для виконання суспільно-державної українізації його свідомості.

3. Внести зміни до Конституції України та виборчого законодавства з метою надання права висунення кандидатів у депутати наряду з партіями професійним спілкам, громадським організаціям і тільки по виборчим округам, виписати процедуру звітності депутатів перед виборцями та їх відзиву і проведення довиборів та механізм нарахування їм заробітної платні та інших винагород. Передбачити прозоре фінансування виборів.

4. Прийняти закон про законотворчу діяльність в Україні, де передбачити: чітке обґрунтування необхідності нормативного акту, процедуру його підготовки, обговорення із залученням широких кіл громадськості та спеціалістів та їх проектів загальнодержавного значення, узгодження із зацікавленими сторонами та експертизу тощо; створення із незацікавлених практичних і наукових працівників спеціальних комісій для підготовки проектів нормативних актів та відповідних експертних комісій, їх права та повноваження. Такі нормативні акти стосується всіх громадян держави і не можуть бути втягнуті в процес політизації чи бути монополією законодавчої, виконавчої чи іншої гілки влади або вузького кола заінтересованих груп чи осіб. Це суттєво вплине на їх якість та мінімізує корупцію і нездоровий лобізм олігархії, відомчий суб'єктивізм

5. Прийняти нове законодавство про боротьбу з корупцією, основою якого мають бути не заборонні норми та види відповідальності, як це нині має місце, що є абсурдним з різних точок зору, що й показала багатолітня практика, а чітке поняття цього явища, види діянь і відповідальності за корупційні діяння (кримінальна, адміністративна, дисциплінарна), організаційні та попереджувальні заходи, виконавці та їх відповідальність, розширення суб'єктів корупційних діянь, роль громадськості й її заохочення до участі у протистоянні цьому злу. Особлива увага має бути приділена так звані політичній корупції, що нині замовчується, її

попереджені. Корупціонери мають притягатися до відповідальності за відповідними галузевими нормами матеріального і процесуального права у залежності від тяжкості діянь. На базі цього має бути розроблена й нова автоматизована система обліку корупційних діянь.

6. Обговорити, затвердити та ввести в дію Концепцію розвитку наукової сфери, яка уже в основному розроблена науковцями на виконання Розпорядження Президента України від 3 жовтня 2005 року № 1183/2005 рп. В обов'язковому порядку передбачити шляхи повернення в Україну талановитих вчених-співвітчизників, у тому числі з наданням їм відповідних матеріальних, земельних ресурсів для створення перспективних дослідних установ за профілем їх діяльності тощо.

7. Найближчим часом розглянути Верховною Радою України проект Закону України "Про державну службу", що підготовлений Головдержслужбою України. Він має добру основу. Проте, авторами проігноровано існування в Україні законодавства про працю, що регулює трудові відносини всіх працівників та ін. Там мають бути виписані тільки норми, що стосуються лише специфіки державної служби, а не створювати повністю окреме трудове законодавство для держслужбовців. Норми, що регулюють порядок звільнення держслужбовця з ініціативою представника роботодавця досить жорсткі і не відповідають конституційному та трудовому законодавству і т. ін. У цьому Законі має бути ліквідовано монополію Головдержслужби і передбачено створення інших альтернативних структур з питань держслужбовців, контролю за прозорістю їх діяльності; встановлено чітку ієрархічну драбину, для проходження сходинки якої службовець може займати іншу вищу посаду, а не тільки за конкурсом; заборону державним службовцям на певний період часу після звільнення працювати у структурах, що породжує конфлікт інтересів, а також з цією ж метою встановити заборону прийняття на службу у військові формування офіцерів та інших військовиків, які завершили депутатську каденцію; систему і види відповідальності певних осіб за неналежний відбір та виховання кадрів держслужбовців.

8. Провести реформування правоохоронних органів, в основі якого має лежати не зміна їх назв чи відповідних підрозділів, перепідпорядкування тощо, а незалежність у своїй діяльності від будь-яких політичних чи інших впливів, ліквідація паралелізму в роботі, корінної зміни сутності їх діяльності, що базуватиметься на строгому виконанні Основного Закону та іншого законодавства про їх функції і завдання захисту прав і свобод людини, суспільства і держави [9].

Результативність та ефективність діяльності правоохоронних органів і судів, що розслідують та розглядають кримінальні справи про злочини, вчинювані організованими злочинними об'єднаннями, нині значною мірою залежить від вироблення спеціальної методики розслідування й розгляду даної категорії злочинів, відбору й навчання їх працівників. Надзвичайні чи особливі слідчі структури, які сьогодні прожектуються, не принесуть лозунгових сподівань їх творців. Як би ми не переставляли місцями нинішній особовий склад оперативних працівників та слідчих, бажаних результатів досягнуто не буде, адже від цього суттєво не зміниться ні їх якісна характеристика, ні технологія діяльності.

9. Внести зміни до законодавства, передбачивши:

а) розмежування політичних і адміністративних посад у державних органах влади, чітко виписані їх функції, завдання та повноваження. Політик має бути організатором виконання державних програм та політичної волі партії, що прийшла до влади, у рамках чинного законодавства та межах функціональних завдань державного органу. Він не повинен безпосередньо вмішуватися в адміністративну, професійну і кадрову діяльність, самостійно давати оцінку роботі професіоналів та їх діяльності. Безпосередніми виконавцями є професіонали і їх керівники – державні службовці. Професіонали мають бути слугами народу і експертами

політику. Вони здійснюють для політика моніторинг результатів діяльності органа, консультують, складають прогнози розвитку галузі управління тощо;

б) призначення держслужбовців та їх керівників-професіоналів тільки за конкурсом і відповідними умовами проходження служби, а перших керівників правоохоронних органів ще й на відповідні терміни (5–7 років) – Президентом України за поданням Кабінету Міністрів України із переліку кадрового резерву Голодержслужби України. Призначення останніх повинно відбуватися в останній рік перебування на посаді глави держави. Вони не можуть бути звільнені з посади за винятком випадків учинення злочину, хвороби, подання особистої заяви, втрати українського громадянства;

в) ліквідацію необґрунтованих пільг і будь-якої недоторканності за вчинення правопорушення, крім Президента України, всіх осіб незалежно від посад і будь-яких обмежень щодо них дій правоохоронних органів у разі учинення правопорушення. Одночасно встановлення строгої відповідальності працівників правоохоронних органів та їх безпосередніх керівників за умисні дії з метою перешкоджання їх роботі, залякування тощо;

г) створення стану прозорості діяльності державних органів і їх посадових осіб та ліквідацію прав приймати на свій розсуд самостійні рішення при видачі ліцензій, дозволів, розпорядження фінансами тощо;

д) чіткий і ефективний механізм умов зайняття посад державних службовців, особами, що володіють приватними структурами, беруть участь у їх управлінні тощо;

е) прогресивну систему відбору, навчання та виховання кадрів для державного управління всіх рівнів влади;

є) заборону випускникам навчальних закладів системи силових відомств, що вивчають основи оперативно-розшукової та розвідувальної діяльності, на протязі не менше п'яти років після закінчення чи звільнення зі служби працювати у приватних економічних чи інших структурах. Відшкодовування суми затрат, які зазнала держава на їх підготовку у разі невідпрацювання устанавленого терміну за підготовленою спеціальністю у державних органах;

ж) встановлення кримінальної відповідальності юридичних осіб; за передачу або збирання відомостей, що становлять конфіденційну інформацію, яка є власністю держави, вітчизняних підприємств, установ, організацій або їх представників, що спричинило тяжкі наслідки для інтересів держави; діяльність посадових осіб, які своїми не обґрунтованими реформаторськими та іншими діями і рішеннями, що призвели до суттєвого зниження ефективності діяльності органу (органів, системи) чи його розладу діяльності, спричинили тяжкі наслідки інтересам суспільства і держави;

з) встановлення у кримінально-процесуальному законодавстві збалансованих повноважень представників сторін процесу і розширення тим самим застосування принципу змагальності, спеціальної процедури оскарження рішень прокурора, дізнавача та слідчого на стадії досудового розслідування, введення інституту укладання договору і його умов між органом кримінального переслідування та обвинуваченим щодо надання допомоги у виявленні та розслідування злочинної діяльності організованих угруповань. Введення судового порядку конфіскації майна та цінностей у членів організованих злочинних угруповань, корупціонерів, які нажиті протизаконними діями, через інститут спеціальної перевірки міліції за рішенням та керівництвом прокурора про неможливість його законного придбання чи отримання від інших осіб і використання його на соціальні потреби населення, як це має місце в Італії [9] та інших країнах;

і) процедуру застосування більш суворих умов утримання у місцях позбавлення волі для осіб, засуджених за участь у протиправній діяльності у складі організованих злочинних угруповань;

к) попередження та недопущення будь-якої політизації правоохоронних та інших державних органів.

10. Підготувати та прийняти Державну програму просвітницько-роз'яснювальної діяльності з метою виховання членів суспільства в дусі нетерпимості до будь-яких фактів злочинної діяльності, а особливо організованої та корупції. Основу мають складати спеціальні друковані видання, обов'язкові передачі на державному радіо і телебаченню. Акцентом має бути доведення до широкої громадськості небезпеки зла, яке несуть ці злочини, у першу чергу, для кожного чесного громадянина суспільства. Нині це самий слабкий елемент свідомості наших громадян. Подібне виховання має починатися зі школи і навіть з дитячого садка.

Список використаних джерел

1. “У нас є все для того, щоб бути успішними”: Вист. Прем'єр-міністра Юлії Тимошенко на телеканалі “Інтер” // Уряд. кур'єр. – 2007. – 22 груд. – № 241. – С. 2.
2. *Основы борьбы с организованной преступностью*: Монография / Под ред. В.С. Овчинского, В.С. Эминова, Н.П. Яблокова. – М.: “Инфора М”, 1996. – 400 с.; *Литвак О.М.* Державний вплив на злочинність: Кримінологічно-правове дослідження. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 280 с.; *Бровкін В.* Проблеми боротьби з організованою злочинністю в державах з перехідною економікою // Матеріали наук.-практ. конф.і: “Проблеми боротьби з злочинністю в регіоні (на матеріалах Харківської та Полтавської областей). – Х.: Право, 2000. – С. 27–28; *Транснациональная организованная преступность: дефиниции и реальность*: Монография. – Владивосток: Изд-во Дальневост. ун-та, 2001. – 375 с.; *Закалюк А.П.* Нормативне визначення організованої злочинної діяльності: теоретичне та практичне значення// Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика) – 2001. – № 4. – С. 20–27; *Басецкий И.И., Легенченко Н.А.* Организованная преступность: Монография. – 2-е изд. – Минск: Академия МВД Республики Беларусь, 2002. – 551 с.; *Годунов И.В.* Противодействие организованной преступности: Учеб. пособ. – М.: Высш. шк., 2003. – 497 с.; *Мельник М.І.* Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії): Монографія. – К.: Юрид. думка, 2004. – 400 с.; *Жигоцкий А.Э.* Латентный фон организованной преступности // Рос. следователь. – 2005. – № 2. – С. 19–22; *Кальман О.* Правове забезпечення запобігання та протидії корупції в Україні // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – № 5. – С. 38 – 42; *Організована злочинність в Україні та країнах Європи*: Посібник / За заг. ред. О.М. Джужі. – К.: НАВСУ, 2007. – 248 с. та ін.
3. *Будкін В.* Постсоціалістична трансформація власності // Економіка України. – 2007. – № 2. – С. 39–44; *Павлишенко М.* Про відокремлення влади від бізнесу // Економіка України. – 2007. – № 2. – С. 39 – 44; *Його же.* Еквівалентний обмін – основа ринкової економіки // Економіка України. – 2007. – № 10. – С. 83 – 92; *Чухно А.* Господарський механізм та шляхи його удосконалення на сучасному етапі // Економіка України. – 2007. – № 3. – С. 60–67. – № 4. – С. 36–42.
4. *Павлишенко М.* Еквівалентний обмін – основа ринкової економіки // Економіка України. – 2007. – № 10. – С. 83.
5. *Вакарчук С.* “Майже весна” или люди будущего // Зеркало недели. – 2007. – 8 дек. – № 47. – С. 2.
6. *Ведерникова И.* Опасный диагноз, или почему государственная машина еле дышит? // Зеркало недели. – 2007. – 15 дек. – № 48. – С. 4.
7. *Камлик М., Невмержицкий С.* Корупція в Україні. – К.: Знання, 1998. – 188 с.; *Організована злочинність в Україні* / М.І. Камлик, Б.В. Романюк, Я.Ю. Кондратьєв та ін. – К.: НАВСУ, 1999. – 124 с.; *Романюк Б.В.* Протидія організованих злочинності // Антикорупція. – 2004. – 30 серп. – № 4–5; *Романюк Б.В.* Протидія корупційним проявам в Україні – нагальна потреба сьогодення // Боротьба з орг. злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2003. – № 7. – С. 5–13; *Романюк Б.В.* У боротьбі з організованою злочинністю та корупцією важливі конкретні дії // Боротьба з орг. злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2004. – № 9. – С. 18–33; *Погорецький М.А.* Організована злочинність в Україні: тенденції розвитку та заходи протидії // Боротьба з орг. злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2004. – № 9. – С. 99 – 110 та ін.

8. *Міжнародні правові акти та законодавство окремих країн про корупцію* / Упоряд. М.І. Камлик, Є. В. Невмержицький, Л.М. Доля, А.О.Мельник / За ред. Б.В Романюка та М.І. Камлика. – К.: Школяр, 1999. – 480 с.
9. *Внутрішня безпека України та шляхи її забезпечення: Наук. видання* / Б.В. Романюк, М.І. Камлик, П.Т. Гега та ін. – К.: МНДЦ, 2005. – 164 с.
10. *Романюк Б.В.* Досвід Італії у протидії мафії (на прикладі Сицилії). // Наук. вісн. Національної акад. внутрішніх справ України. – 2004. – № 7. – С. 211–216; *Шостко О.Ю.* Конфіскація майна як ефективна стратегія протидії найбільш небезпечним злочинам // *Боротьба з орг. злочинністю і корупцією (теорія і практика).* – 2007. – № 16. – С. 220 – 230.

The article is dedicated to the examination the questions of dramatic effect of organized crime and corruption on the political and socio-economic spheres of the society vital activity and using the creative measures for the increase of effectiveness of the law enforcement bodies' activity in combating these dangerous phenomena.

© Б.В. Романюк, 2007